

Warszawa, 9 listopada 2024 r.

dr hab. Monika Całkiewicz, prof. ALK

Katedra Prawa Karnego

Akademia Leona Koźmińskiego

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Pauliny Wzorek pt. „Wpływ udaru mózgu na obraz pisma – w kontekście badań identyfikacyjnych pisma ręcznego”, napisanej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach pod opieką naukową prof. UŚ dr. hab. Marka Leśniaka

Mgr Paulina Wzorek przedstawiła do oceny niezwykle obszerną rozprawę, do takich bowiem z pewnością należy zaliczyć pracę liczącą 749 stron. Kandydatka podjęła temat tzw. patologicznego pisma ręcznego, który – chociaż w ostatnich latach doczekał się kilku opracowań naukowych – wciąż nie jest wyczerpany i wymaga kolejnych badań. Dlatego wybór tematu rozprawy uważam za trafny, niewątpliwie trafia bowiem w niszę badawczą, co daje możliwość rozwiązania w sposób oryginalny problemu naukowego. Szczegółowe uzasadnienie wyboru dysertacji zawarte zostało we wstępie, gdzie Autorka słusznie wskazuje, że wybrana przez Nią problematyka nie została dotąd dostatecznie zbadana.

Rozprawa składa się z części teoretycznej i empirycznej. W pierwszej z nich Kandydatka przewidziała cztery rozdziały. Rozważania rozpoczyna rozdział dotyczący pisma jako podstawy badań identyfikacyjnych, historycznych i współczesnych metod badań pisma oraz patologii pisma. W drugim omówiono medyczne aspekty udaru mózgu. Trzeci został poświęcony „konsekwencjom prawnym udaru mózgu” (na gruncie prawa cywilnego, spadkowego, wekslowego i karnego). W ostatnim rozdziale części teoretycznej wskazano na podstawowe zagadnienia związane z opiniowaniem pismoznawczym, w tym na pojawiające się błędy w opiniach; omówiono także wartość dowodu z opinii biegłego z zakresu badań identyfikacyjnych pisma ręcznego.

W kolejnych rozdziałach – od piątego do siódmego – zaprezentowano badania empiryczne, a zatem omówiono założenia badawcze, przebieg badań i ich rezultaty oraz przeprowadzono dyskusję uzyskanych wyników. Niezwykle obszerną część rozprawy stanowią dwa załączniki; pierwszy przedstawia informacje o grupie badawczej, natomiast drugi prezentuje materiały poglądowe zawierające szczegółowe analizy dokonane przez Kandydatkę (od s. 355 do s. 749).

Koncepcja pracy jest prawidłowa, a sekwencja i dobór treści nie budzą dużych wątpliwości, z zastrzeżeniem zamieszczonych niżej w recenzji uwag dotyczących rozdziału trzeciego.

Od strony językowej i redakcyjnej rozprawa jest mało staranna. W tekście można odnaleźć liczne błędy literowe, językowe, gramatyczne i interpunkcyjne. Szczególnie te pierwsze w zakresie nazwisk przywoływanych autorów bardzo rażą i dają wrażenie niestaranności badawczej (tak bowiem ocenić trzeba nieumiejętność prawidłowego zapisania nazwisk badaczy, na których dzieła powołuje się Kandydatka). Dla przykładu Andrzej Łuszczuk pojawia się w rozprawie jako „A. Łuszczyka” (dwukrotnie na stronie 17), a Harold Goodglass okazał się być kobietą (występuje w pracy jako „Harolda Goodglassa” – s. 20). Błędy językowe powodują, że niektóre fragmenty rozprawy są trudne do zrozumienia.

Wykorzystanie literatury oceniam pozytywnie, bowiem Autorka oparła się zarówno na właściwych aktach prawnych oraz orzeczeniach, jak i na literaturze naukowej, tak z zakresu kryminalistyki, jak medycyny. W odpowiednim dla rozprawy doktorskiej stopniu wskazane źródła są przywoływane w przypisach, choć niestety Kandydatka w niektórych miejscach nie sięga do źródeł bezpośrednich, a co więcej – nie wskazuje, że cytuje za innym autorem (np. odwołując się do badań Andrzeja Łuszczuka przywołuje dzieło Antoniego Felusia, vide choćby przypis 43, s. 17).

We wstępie i w części empirycznej Kandydatka wskazuje główny cel dysertacji, przedmiot badań oraz formułuje pytania badawcze (s. 4-5 i 123-124). Cel sformułowany został prawidłowo i precyzyjnie, jednak z punktu widzenia wartości planowanych badań warto było zastanowić się nad jego modyfikacją. Kandydatka postanowiła badać różnice w piśmie osób po udarze niedokrwiennym mózgu i piśmie osób zdrowych. Tymczasem niewątpliwie większą wartość miałyby badania

polegające na porównaniu rękopisów probantów przed i po udarze. Tego rodzaju analizy odnosiłyby się do zmian zachodzących w piśmie konkretnej osoby na skutek udaru. Porównanie z rękopisami osób zdrowych ma zawsze charakter bardziej abstrakcyjny, a zatem ma mniejszą wartość z punktu identyfikacji pismoznawczej. Przyznać jednak trzeba, że tak postawiony cel byłby bardzo ambitny i znacznie trudniejszy do realizacji, z pewnością bowiem nie byłoby łatwo stworzyć odpowiednią grupę badawczą (należałoby wykluczyć z grona probantów osoby, które nie chcą czy nie mogą udostępnić rękopisów z czasów sprzed udaru).

Przedmiot badań jest niemal tożsamy z ich celem („sprawdzenie czy i w jaki sposób zmienia się obraz pisma u osób po udarze niedokrwiennym mózgu w porównaniu do osób zdrowych”). Wydaje się, że prosta transpozycja celu na przedmiot badań jest zbędnym mnożeniem bytów. Nie ma przecież wymogu formułowania w rozprawie doktorskiej przedmiotu badań (lepiej jest zresztą określić problem badawczy, którego rozwiązania w oryginalny sposób podejmuje się kandydat czy kandydatka i o którym wprost mowa w będącej podstawą tego postępowania ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki). Mgr Paulina Wzorek określiła trzy główne oraz pięć szczegółowych problemów badawczych. Nie budzą one większych zastrzeżeń, może poza użyciem określenia „specjalny obraz pisma” (problem główny trzeci, s. 5 i 124), bowiem nie jest ono jasne (nie wiadomo do końca, na czym ta „specjalność” obrazu pisma ma polegać).

Część teoretyczna rozprawy jest syntetyczna. Wspomniałam już, że dobór treści nie budzi zasadniczych zastrzeżeń, poza rozdziałem trzecim, który jest zbędny, zwłaszcza w obecnej postaci. Dobrze, że mgr Paulina Wzorek podjęła się połączenia treści kryminalistycznych i medycznych. Istotne z punktu widzenia badań empirycznych są rozważania dotyczące metod identyfikacyjnych pisma ręcznego i zmiennych, które bierze pod uwagę biegły pismoznawca oceniając pochodzenie rękopisów od konkretnej osoby. Nie mniej ważne są wątki dotyczące patologii pisma. W rozdziale dotyczącym medycznych aspektów udaru mózgu szczególnie istotne jest wskazanie na powikłania, jakich doznać może chory, bowiem to właśnie one – w szczególności zaburzenia ruchowe – wpływają na obraz pisma ręcznego. Mankamentem części teoretycznej dysertacji jest jej miejscami odtwórczy charakter, przy czym oczywiście uwaga ta nie dotyczy przywoływania poglądów innych autorów,

tylko oszczędnego odnoszenia się do nich i zbyt rzadkiego formułowania własnych twierdzeń. Wyrazistym przykładem takiego braku jest chociażby rozdział 1.3.1., w którym mgr Paulina Wzorek przywołuje definicje pisma patologicznego zaproponowane przez trzech autorów, w żaden sposób ich nie komentując. Jest to szczególnie istotne wobec zastrzeżenia, które zostało poczynione na wstępie recenzji, dotyczącego większej wartości badań, które obejmowałyby rękopisy tych samych osób przed i po przebytych udarach mózgu – a do tego właśnie odnosi się cytowana przez Kandydatkę definicja Adolfa Klęska (przywołanego zresztą jako K. Klęsk), który uważał, że pismo można uznać za patologiczne wtedy, gdy istnieje możliwość porównania rękopisów sporządzonych po okresie choroby i z czasów ją poprzedzających.

Bardzo niewiele wnosi do pracy rozdział trzeci, mający dotyczyć „prawnych konsekwencji udaru mózgu”. Z niewiadomych powodów omawiane są wady oświadczenia woli bez jakiegokolwiek wyjaśnienia, czym to oświadczenie woli jest, zwłaszcza w kontekście tematu rozprawy. Niezależnie od tego część ta stanowi składankę raczej przypadkowych tez dotyczących różnych wad oświadczenia woli, bez logicznego wywodu i także bez jakichkolwiek czytelnych odwołań do tematu pracy. Zupełnie zbędna jest część poświęcona ogólnym zagadnieniom prawa wekslowego, także bez niemal żadnych odniesień do tematu pracy, nawet przy okazji lakonicznego wspomnienia o wadach oświadczeń wekslowych. To samo należy ocenić część dotyczącą testamentów: z niewiadomych powodów są dość szczegółowo omawiane kwestie formy testamentów czy poszczególne typy testamentów, również bez nawiązań do czegokolwiek, co ma związek z tematem dysertacji, nawet we fragmencie, w którym lakonicznie wspomniano o wadach oświadczeń testatora. W ostatniej części tego rozdziału Kandydatka szeroko odnosi się do zagadnienia nieczytalności (rozpoczynając jednak – z niewiadomych przyczyn – od ogólnej definicji przestępstwa i wymienienia okoliczności wyłączających winę i bezprawność), przy czym znów rozważania te mają charakter bardzo abstrakcyjny, bowiem w żaden dostrzegalny sposób nie odnoszą się do problematyki pisma osób, które doznały udaru niedokrwiennego mózgu, ani zresztą do jakiegokolwiek innego pisma patologicznego. Przy takiej zawartości jest to więc – w mojej ocenie – rozdział oczywiście zbędny, nie wykorzystujący w zasadzie w żadnym stopniu możliwości powiązania tematu pracy z kwestiami stricte prawnymi.

Natomiast już badania empiryczne przeprowadzone przez Autorkę zasługują na pozytywną ocenę. Podkreślić i docenić trzeba bardzo przejrzysty sposób prezentacji przeprowadzonych badań, poczynając od precyzyjnego wskazania, jakie i dlaczego przyjęto założenia metodologiczne, w jaki sposób pozyskano probantów i według jakich kryteriów zakwalifikowano ich do badań (jednocześnie określając okoliczności, które spowodowały, że część rękopisów pominięto), poprzez skrupulatne przedstawienie analiz rękopisów uzyskanych od każdego z probantów, aż po wynikające z przeprowadzonych badań wnioski. Między innymi stąd wynika wyjątkowa obszerność rozprawy, że mgr Paulina Wzorek zdecydowała się na zamieszczenie w niej zarówno skanów całych próbek pisma każdego z uczestników badania, jak też odpowiednio dobranych fragmentów obrazujących konkretne cechy pisma.

Liczebność grupy badawczej nie jest szczególnie imponująca, obejmuje bowiem 45 probantów. Nie ulega jednak wątpliwości, że wyselekcjonowanie osób do badania było trudne, a mgr Paulina Wzorek stosowała konsekwentnie kryteria, które zapewniały rzetelność przeprowadzanych analiz pod kątem rzeczywistego wystąpienia u probanta udaru mózgu (np. eliminowała wstępnie zakwalifikowane osoby, jeśli doszło do zmiany diagnozy lekarskiej). Na pochwałę zasługuje dokonanie doboru uczestników eksperymentu w porozumieniu z lekarzami ze Świętokrzyskiego Centrum Neurologii. Można przyjąć, że uzyskany materiał, choć niezbyt obszerny, pozwalał na udzielenie odpowiedzi na postawione w rozprawie pytania badawcze. Prawidłowo dobrano także grupę kontrolną (z zastrzeżeniem, o którym mowa była wyżej, dotyczącym potencjalnie większej wartości badań z wykorzystaniem rękopisów tych samych osób przed wystąpieniem udaru mózgu), bowiem Kandydatka dobrała do niej osoby podobne pod względem płci, wieku i wykształcenia. Dobrze, że w procesie analizy uzyskanych wyników wykorzystano metody statystyczne (w tym program STATISTICA). Pozytywnie należy ocenić uwzględnienie przez mgr Paulinę Wzorek wyników badań innych autorów, zarówno polskich, jak zagranicznych (ss. 320-324); żałować jedynie można, że nie poświęcono tej analizie więcej miejsca i że zakończono ją lakonicznymi i ogólnikowymi wnioskami. Bardzo syntetyczny charakter mają też wnioski z przeprowadzonych badań (podrozdział 7.2.) oraz zakończenie rozprawy, choć przyznać należy, że Autorka krótko odnosi się w tych częściach dysertacji do postawionych wcześniej problemów badawczych. Szkoda, że przy tak szczegółowych

analizach, które z pewnością były czasochłonne, wnioski z nich płynące okazały się tak lakoniczne. Z pewnością jednak wynikają one z przeprowadzonych analiz, są ostrożne i wyważone.

Podsumowując stwierdzam, że recenzowana dysertacja jest wartościowa zarówno z punktu widzenia nauki, jak też praktyki, prezentuje wiedzę Kandydatki z zakresu dyscypliny nauki prawne oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej i stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Konkludując stwierdzam zatem, że rozprawa doktorska mgr Pauliny Wzorek pod tytułem „Wpływ udaru mózgu na obraz pisma – w kontekście badań identyfikacyjnych pisma ręcznego” odpowiada wymogom, o których mowa w art. 13 ust. 1 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1789). Wnoszę więc o dopuszczenie Kandydatki do dalszych czynności przewodu doktorskiego.

dr hab. Monika Całkiewicz, prof. ALK